

Inventering av utter (Lutra lutra) i östra och norra Uppland 1993-5

Delrapport från projekt "Rädda uttern i Uppland"

Norrtälje Naturvårdsfond
Hantverkaregatan 16
761 30 Norrtälje

Rapport 1996:2

Norrtälje 1996

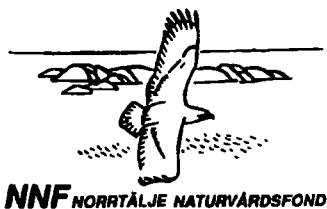
© Stiftelsen Norrtälje Naturvårdsfond 1996

Projektledare och författare: Gunnar Hammar
Omslagsbild: Gunnar Brusewitz
Ordbehandling och layout: Gunnar Hammar
Tryck: Norrtälje kommuns offsetcentral, 1996

ISSN 1401-5080

Innehållsförteckning

	sid
1. Inledning	2
1.1. Projekt ”Rädda uttern i Uppland”	2
1.2. Bakgrund	2
2. Syfte	3
2.1. Vintern 1993-94	3
2.2. Vintern 1994-95	3
2.3. Våren 1995	3
3. Metodik	4
3.1. Allmänt	4
3.2. Vintern 1993-94	4
3.3. Vintern 1994-95	4
3.4. Våren 1995	5
4. Resultat	5
4.1. Vintern 1993-94	5
4.2. Vintern 1994-95	6
4.3. Våren 1995	7
5. Diskussion	7
6. Litteraturförteckning	9
7. Bilagor	10
7.1. Personal	10
7.2. Resultat vintern 1993-94	11
7.3. Resultat vintern 1994-95	12
7.4. Resultat våren 1995	13

Inventering av utter (*Lutra lutra*) i östra och norra Uppland 1993-5

Delrapport från projekt "Rädda uttern i Uppland"

Norrtälje Naturvårdsfond
Hantverkaregatan 16
761 30 Norrtälje

Rapport 1996:2

Norrtälje 1996

1. Inledning

1.1. Projekt "Rädda uttern i Uppland"

Denna rapport är den första delrapporten från projektet "Rädda uttern i Uppland". Projektet drivs sedan 1993 av Stiftelsen Norrtälje Naturvårdsfond i samverkan med Upplandsstiftelsen, Naturhistoriska riksmuseet, Svenska Jägarförbundet, Upplands Ornitologiska Förening och Roslagens Naturskyddsförening. Syftet är att klargöra förekomst, hot och nödvändiga åtgärder för artens bevarande i landskapet. Projektets syfte är att medverka till att Uppland återfår en livskraftig och stabil utterstam.

Projektarbetet är indelat i tre faser:

1. En tillförlitlig nulägesbeskrivning tas fram beträffande numerär, utbredning, beståndsutveckling och förekomst av reproduktion
2. Nutida och framtida hot mot utterns långsiktiga överlevnad utreds, vilket leder fram till ett åtgärdsprogram
3. Genomförande av de åtgärder som fas 2 har visat behov av

1.2. Bakgrund

Uttern tillhör Statens Vilt, vilket betyder att djur som omhändertags, påträffas dött eller dödas skall anmälas till Naturhistoriska riksmuseet eller närmaste polismyndighet (§ 33 Jaktförordning 1989:796). Mellan åren 1975 och 1992, en period på 18 år, inrapporterades 6 fynd av döda uttrar i Uppland; alla från den östra delen av landskapet. Det kan jämföras med de 90 uttrar som inkom från hela landet under samma period (Naturhistoriska riksmuseet). Individuer som härstammar från olika stödinplanteringsprojekt är ej medräknade i dessa siffror. Fynden visade att det åtminstone tillfälligtvis förekom frilevande uttrar i Uppland under nämnda period. Troligen var uttern aldrig helt utgången från landskapet, vilket stöds av uppgifter från lokalbefolkningen.

Under åren 1987-93 genomfördes en begränsad inventering av ett 2 800 km² stort område i östra Uppland (Larsson, 1993). Området begränsades av en tänkt linje mellan Uppsala-Rimbo-Norrtälje-Hallstavik-Gimo-Uppsala. Utterspårtecken observerades vid 122 tillfällen vid 41 olika inventeringslokaler. Inventeringen visade att uttrar förekom i studieområdet både vinter- och sommartid under hela studieperioden. Slutsatsen blev att studieområdet vid inventeringens slutskede uppskattades hysa minst 8 uttrar och att reproduktion med största sannolikhet hade förekommit (Larsson, 1993).

Svenska Jägarförbundet och Naturhistoriska riksmuseet genomförde en stödinplantering i östra Uppland under 1988 och 1989. Under den första sommaren släpptes fem uttrar, fyra honor och en hane, i Olandsåns åsystem. Två av honorna var viltfångade och härstammade från norra Norge. De andra tre djuren kom från den nu nedlagda utteruppfödningens anläggningen i Boda i Hälsingland. Året efter släpptes ytterligare två viltfångade hanar från Norge i området. En av honorna från Boda påträffades död i oktober 1988 vid Dalälven (Larsson, 1993).

Den inledande målsättningen i projektet var som ovan beskrivits att ta fram en tillförlitlig nulägesbeskrivning beträffande utterns status i Uppland. Därför planerades i ett första steg två vinterspårningar under de två kommande vintrarna, 1993-94 och 1994-95. Senare tillkom även en inventering av vissa delar av norra Uppland under våren 1995. Det är resultaten från dessa tre inventeringar som behandlas i denna rapport.

2. Syfte

2.1. Vintern 1993-94

Projektets inledande målsättning var att klargöra numerär, utbredning och förekomst av reproduktion hos uttrarna i området. Under inventeringen vintern 1993-94 var målsättningen även att ge en bild av minkens förekomst i undersökningsområdet.

2.2. Vintern 1994-95

Syftet med inventeringen vintern 1994-95 var dels att bekräfta 1993-94 års resultat och att avgöra i vilken omfattning reproduktion förekom i området. Tanken var även att utvidga inventeringsområdet åt nordväst och söder. Detta för att avgöra om uttrarna här var isolerade eller om det fanns en förbindelse med framförallt utterstammen i Gästrikland. En målsättning var också, liksom året innan, att få en bild av minkens förekomst och utbredning i inventeringsområdet.

Trafiken utgör ett av de största hoten mot utterstammen i Uppland. Vägbroarnas konstruktion har en mycket stor inverkan på antalet förolyckade uttrar. Därför ingick det även i undersökningen att inventera och beskriva besökta broar i inventeringsområdet.

2.3. Våren 1995

Som en komplettering till inventeringen vintern 1994-95 inventerades den norra delen av Uppland under den följande våren. Avsikten var att fylla en del luckor som kvarstod efter vinterspårningen.

3. Metodik

3.1. Allmänt

Genom det befintliga kontaktnätet till lokala naturvårdsföreningar o dyl eftersöktes intresserade personer som var villiga att delta i det inledande inventeringsarbetet. Dessa erbjöds utbildning i konsten att spåra utter, ledd av Peter Mortensen från Naturhistoriska riksmuseet. Inventeringsgruppen kom att bestå av 15-20 personer från framförallt områdena runt Norrtälje och Uppsala (bilaga 7.1.). Inventeringsarbetet utfördes under de två vinterspårningarna huvudsakligen under tider utanför inventeringspersonalens ordinarie arbetstid.

3.2. Vintern 1993-94

Inventeringen från slutet av 80-talet och början av 90-talet hade påvisat förekomst av utter i området mellan Norrtälje, Uppsala och Östhammar. Detta område avsågs återinventeras under denna första vinterspårning. Undersökningsområdet delades upp i mindre ansvarsområden som tilldelades inventerarna. Den första helgen i februari och den första i mars utsågs som gemensam inventeringstid. Motivet till att tidsmässigt synkronisera spårningsinsatserna grundade sig framförallt på att det underlättar analysen av inventeringsresultatet beträffande uttrarnas numerär. Utöver dessa två gemensamma helger, var det upp till var och en av inventerarna att avgöra omfattningen av övriga spårningsinsatser. Huvudsakligen pågick fältarbetet under januari och februari.

Utifrån kartstudier utvaldes lämpliga provsträckor som sedan besöktes. Inventerarna fick själva avgöra avståndet mellan de olika provsträckorna och beteende under besöken, utifrån den kunskap de förvärvat vid de olika utbildningstillfällena. Vid fynd av spår insamlades olika typer av uppgifter som t ex spårstämpelstorlek, steglängd, spårålder o dyl. Detta gällde även för fynd av minkspårtecken.

3.3. Vintern 1994-5

Inventeringsområdet under vintern 1994-95 utgjordes av nordöstra halvan av Uppland. I första hand skulle området som genomsöktes 93-94 återinventeras. Därefter utvidgades studieområdet åt nordväst och åt söder. Varje inventerare eller grupp av inventerare tilldelades ett ansvarsområde där de själva fick avgöra när inventeringen skulle genomföras. I området från föregående vinter genomfördes en samtidig spårningsinsats under en helg i februari. Huvuddelen av den övriga inventeringen skedde i januari och februari.

Avsikten var att använda sig av en vinterspårningsmetod som går ut på att spana av så långa sträckor som möjligt av vattendragen. I princip är då bara isbelagda sjöar överhoppningsbara. Metodvalet grundade sig på utterns ofta undanskymda levnadsvanor. Dels kan djuren färdas långa sträckor under isen genom att använda sig av de luftfickor som ofta bildas längs strandkanterna, och dels kan djuren under vissa tider vara mycket stationära.

Utifrån kartstudier och tidigare kunskaper om besökta områden valdes intressanta punkter eller åsträckor ut. Dessa besöktes sedan av någon av de 15 utbildade inventerarna. De utvalda lokalerna genomsöktes på spår eller spillning av utter. Även minkspår noterades. Funna spårtecken dokumenterades med avseende på typ, ålder, antal o dyl. Avsikten med detta var framförallt att vara till hjälp vid bedömningen av hur många djur som fanns inom området. Spårlopor följdes och dokumenterades när detta var möjligt.

En fördel med vinterinventering är att det är möjligt att avgöra om reproduktion förekommer inom ett område. Detta genom att det är möjligt att se om flera djur har rört sig tillsammans, samt om det är skillnad på storlek de emellan. Möjligheten att spåra och ringa in olika individer ger också en viss möjlighet att uppskatta antalet djur. Det är också lättare att uppskatta åldern på spår som har gjorts i snö jämfört med spillningshögar.

3.4. Våren 1995

Möjligheten att utnyttja två intresserade ortsbor i norra delen av Uppland bidrog till att en extra insats gjordes i detta område under våren. Inventeringen utfördes med samma typ av barmarksinventering som har använts vid många tidigare inventeringar i andra delar av landet. En skillnad var att kanot användes i vissa områden med glest vägnät. Detta fick till konsekvens att dessa sträckor avsöktes med större noggrannhet jämfört med de övriga, där provsträckor lades ut med ofta långa intervall.

Inventeringsarbetet var huvudsakligen förlagd till maj månad.

4. Resultat

4.1. Vintern 1993-94

Vintern 1993-94 var snöfattig, vilket påverkade spårningsmöjligheterna negativt. Inventerarna fick emellanåt inrikta sig på att söka efter spillning på lämpliga markeringsplatser. Inventeringsområdet begränsades av en tänkt linje mellan Uppsala-Gimo-Norrtälje-Uppsala, det vill säga i stort sett samma område som inventerades 1987-1993. Under perioden mellan 18/12-93 och 13/4-94 besöktes 178 lokaler. Varje lokal besöktes i genomsnitt 1,5 gånger. Utterspårtecken noterades vid 52 tillfällen på 39 lokaler, vilket gav en fyndfrekvens på 22 % med avseende på antalet besökta lokaler. Det visade sig att utter förekom i större delen av studieområdet (fig 1).

Den slutliga bedömningen var att spårtecken av minst 9 och sannolikt knappt 15 uttrar hade iakttagits i området under den aktuella tiden. Vid ett tillfälle iaktogs spår som indikerade föryngring. Det rörde sig om en grupp av två till tre djur som spårades vid sjön Sottern, öster om Edsbro. Dessutom inkom en uppgift från en privatperson vid Näsby, Almunge, som vid flera tillfällen hade observerat spår efter en mindre och en större utter som färdades tillsammans. Sannolikt hade alltså minst två föryngringar skett i området under 1993.

4.2. Vintern 1994-5

Vädret under perioden karaktäriserades av täta växlingar mellan blidväder och kyla. Tö plus ofta förekommande lätta snöfall medförde att spår snabbt förstördes. Det var ytterst få dagar under perioden som bra spårningsförhållanden rådde. Under mars månad hade snötäcket i det närmaste försvunnit och inventeringsarbetet fick därför avslutas tidigare än planerat.

Målsättningen under den andra vinterinventeringen, att täcka hela norra Uppland fram till Dalälven, uppnåddes inte. Resultatet blev att föregående års undersökningsområde återinventerades. Dessutom utvidgades detta område något på den södra sidan, samt inventerades ett par mindre områden i norra Uppland. Under perioden mellan 18/12-94 och 5/3-95 besöktes 165 lokaler. Spårtecken av utter noterades vid 77 av 183 inrapporterade lokalbesök. I 68 av de besökta lokalerna hittades utterspårtecken, vilket betyder att fyndfrekvensen uppgick till 41 %. Den mycket höga andelen lokaler med utterspårtecken ska dock inte övervärderas, eftersom det fanns brister i inrapporteringen av spårtomma lokaler. Resultatet och inventeringssträckornas lokalisering framgår av figur 2.

Antalet spårade djur är mycket svårt att uppskatta beroende på de långa sträckor en utter kan färdas per dygn. Men det har med stor sannolikhet rört sig om minst 15 exemplar och troligen över 20 djur. Av de områden som ej inventerades under föregående vinter hittades utterspår i övre delarna av Penningbyåns vattensystem (Rö, Skederid), södra tillflödet till Husbyån (Rö, Skederid), åsystemen mynnande i Norsviken och Sandängsfjärden (Roslagsbro) och slutligen i Florarna i norra Uppland.

Två troliga familjegrupper noterades. Båda bestod av ett mindre och ett större djur. Den ena gruppen höll till i Habroholmsån, 1,5 km väster om Skebobruk, och den andra spårades på sjön Syningens is norr om Rimbo. Även från Näsby, Almunge, väster om sjön Kärven har det inkommit rapporter av två djur tillsammans. I detta fall rörde det sig dock om två vuxna djur.

Resultatet från vinterspårningen (1994-95) stämde väl överens med resultatet från den föregående vintern. Möjligen kunde en viss förtätning av spårtecken skönjas i Rimbotrakten och en motsvarande minskning i området öster om Uppsala, dvs Sävjaån, Storån och Funboån. Spårtecken noterades i stort sett över hela studieområdet, med undantag för de kustnära områdena i sydost och de inventerade delarna av Fyrisån, Sävjaån och Vendelån. Studieområdets centrala delar synes av fyndlokalernas täthet ha en tätare utterstäm jämfört med de östra och västra delarna.

Från studieområdet har det inkommit beskrivningar av 82 broar över vattendrag. Ingen närmare sammanställning har gjorts men det är tydligt att de moderna betong- och trumbroarna ofta är mycket dåligt konstruerade ur uttersynpunkt. Resultaten av den samtidigt genomförda minkinventeringen kommer ej att tas upp i denna rapport.

4.3. Våren 1995

Vädret var mycket ogynnsamt under våren 1995 i norra Uppland, när det gäller eftersök av utterspillning. Kraftig nederbörd, både i form av regn och snö, bidrog till att fyndmöjligheten av spillning reducerades. Vattenståndet i vattendragen var också onormalt högt vilket medförde att många lämpliga markeringsplatser låg under vatten.

Under tiden 24 april till 1 juni besöktes 58 lokaler i följande vattendrag: Tämnarån, Strömarån, Forsmarksåns vattensystem, övre Fyrisån omkring Österbybruk och de nedre delarna av Olandsån. På endast två lokaler hittades utterspårtecken som bedömdes som säkra av inventerarna och 9 som bedömdes som osäkra (fig 3). De två lokalerna med utterspårtecken var båda belägna i Forsmarksåns vattensystem.

5. Diskussion

Den andra vinterspårningen gav belägg för fler individer än motsvarande undersökning året innan. Förklaringen till detta ligger till stor del i att studieområdet hade utökats. Uppskattningsvis tillkom 5 uttrar p g a utvidgningen av inventeringsområdet. Det går inte utifrån denna undersökning att med säkerhet säga att utterstammen ökar i Uppland, men det finns dock andra uppgifter som tyder på detta. Både spår och observationer av levande djur inrapporteras med jämna mellanrum. Ofta har observatören sagt att det är första gången han eller hon har sett något liknande eller att det är första gången på mycket länge. Normalt rör det sig om människor som ofta rör sig i naturen, och som är vana vid att studera spår.

Under åren 1993-95 ökade antalet inrapporterade fynd av döda uttrar i Uppland dramatiskt. Tillsammans inkom 8 djur till Naturhistoriska riksmuseet under dessa år från Uppland; de flesta trafikdödade. Denna siffra ska jämföras med de 6 uttrar som inkom under åren 1975-92. Detta är både oroande och hoppingivande. Det tyder på att utterstammen i Uppland ökar, eftersom varken trafikutveckling eller ökad uppmärksamhet kan förklara denna utveckling. Men det visar också att de få uttrarna lever mycket farligt. Åtta förolyckade uttrar på tre år är en mycket hög siffra för en så liten population. Dessutom är det långt ifrån troligt att alla förolyckade uttrar kommer till vår kännedom.

Uppskattningen av antalet spårade uttrar bygger helt på författarens egna bedömningar om vad som är sannolikt. Dessa grundar sig på avstånd mellan olika observationer, både med avseende på tid och sträcka, och olika måttuppgifter. Det som kanske är ändå viktigare att framhålla är att uppskattningen gäller antalet spårade djur, vilket inte är detsamma som det totala antalet uttrar i ett område.

De inom projektets ram genomförda inventeringarna har bekräftat att Uppland hyser ett mindre bestånd av utter. Spår har hittats som tyder på att reproduktion förekommer, vilket även stöds av de tre troliga årsungar som har inkommit till Naturhistoriska Riksmuseet under 90-talet. Mycket tyder på att beståndsutvecklingen har varit positiv under början av 1990-talet. Inventeringarna har dock ej varit av den omfattningen att beståndets utbredning och totala numerär har kunnat avgöras.

De svar som dessa tre inventeringar gav var ej tillräckligt för att avgöra utbredningen av denna utterpopulation, och ej heller om gruppen är isolerad från andra utterförande områden. Resultatet av vårinventeringen 1995 indikerar att norra Uppland endast hyser enstaka uttrar. Osäkerheten om hur stor utterns markeringsmotivation är under denna tid på året, gör det dock svårt att dra några långtgående slutsatser, men det är sannolikt att området saknar en fast utterstam.

Det fortsatta arbetet inom projektet kommer dels att inrikta sig på att beskriva och åtgärda hot mot utterns fortsatta existens i Uppland. Dessutom planeras en större barmarksinventering under september 1995, vilken när denna rapport publiceras redan är genomförd. Målsättningen med den senare är att hela Upplands inland ska barmarksinventeras, för att klargöra utterns utbredning i området.

6. Litteraturförteckning

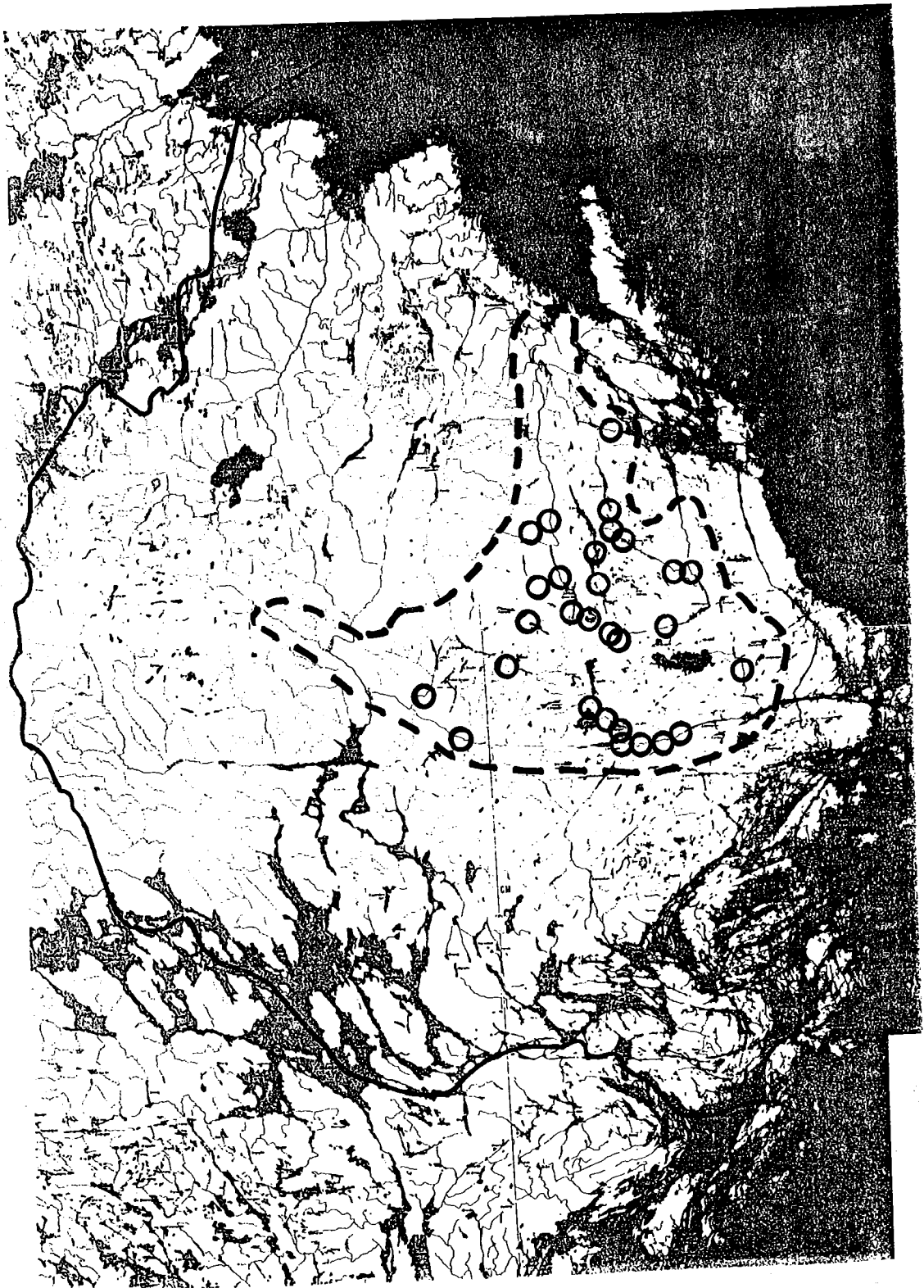
Larsson, K. 1993. *Inventering av utter (Lutra lutra) i östra Uppland 1987-1993*. Rapport. Uppsala universitet, Zoologiska institutionen, Uppsala.

7. Bilagor

7.1. Inventeringspersonal

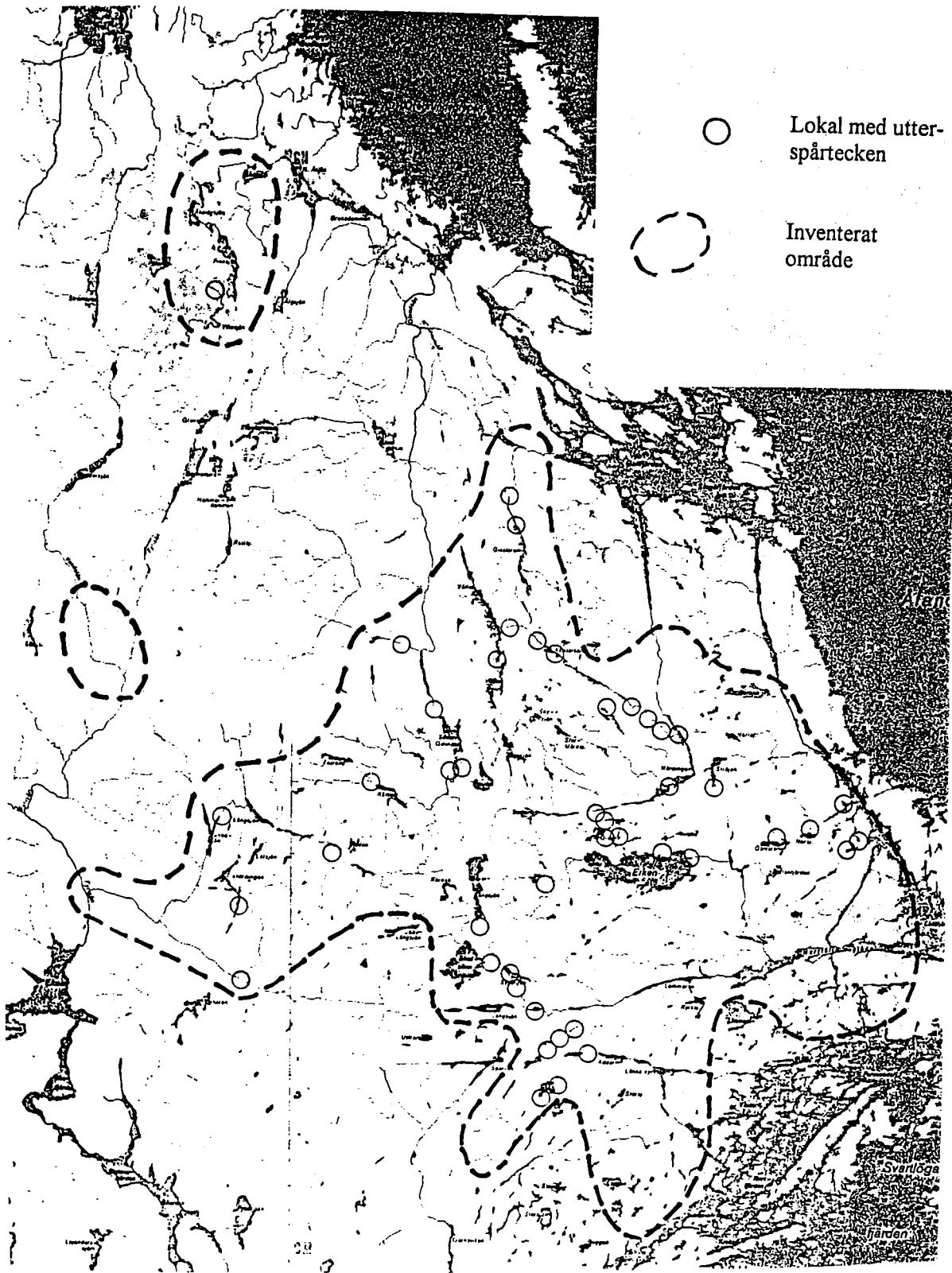
Ackered, Hans	Nåntuna	740 20 Brunna
Amcoff, Martin	Hollandsresan 198	757 55 Uppsala
Coleman, Eroid	Altfiolvägen 13	756 54 Uppsala
Douhan, Bill	Granitvägen 19 B	752 43 Uppsala
Ekman, Robert	Forsmark 6800	742 94 Östhammar
Hammar, Gunnar	Österleding 5834	762 92 Rimbo
Hunger, Peter	Storskäret 6119	742 94 Östhammar
Håkansson, Lena	Granitvägen 19 B	752 43 Uppsala
Jansson, Mattias	Skanörvägen 12	121 52 Johanneshov
Karlsson, Jonas	Gustaf Adolfs väg 19	761 40 Norrtälje
Karlsson, Roine	Skogshyddan 2245	760 15 Gräddö
Mortensen, Peter	Aprikosvägen 109	741 30 Knivsta
Schelander, Bertil	Bonadsvägen 48	757 57 Uppsala
Stighäll, Christer	Hjortronvägen 9	761 63 Norrtälje
Stighäll, Kristoffer	Verkstadsgatan 3	761 30 Norrtälje
Söderberg, Runar	Furuvägen 16	763 65 Hallstavik
Tidigs, Åke	Nyponvägen 7	761 64 Norrtälje
Wiklund, Mats	Språngtorpsvägen 8	186 60 Vallentuna

7.2 Resultat vintern 1993-94

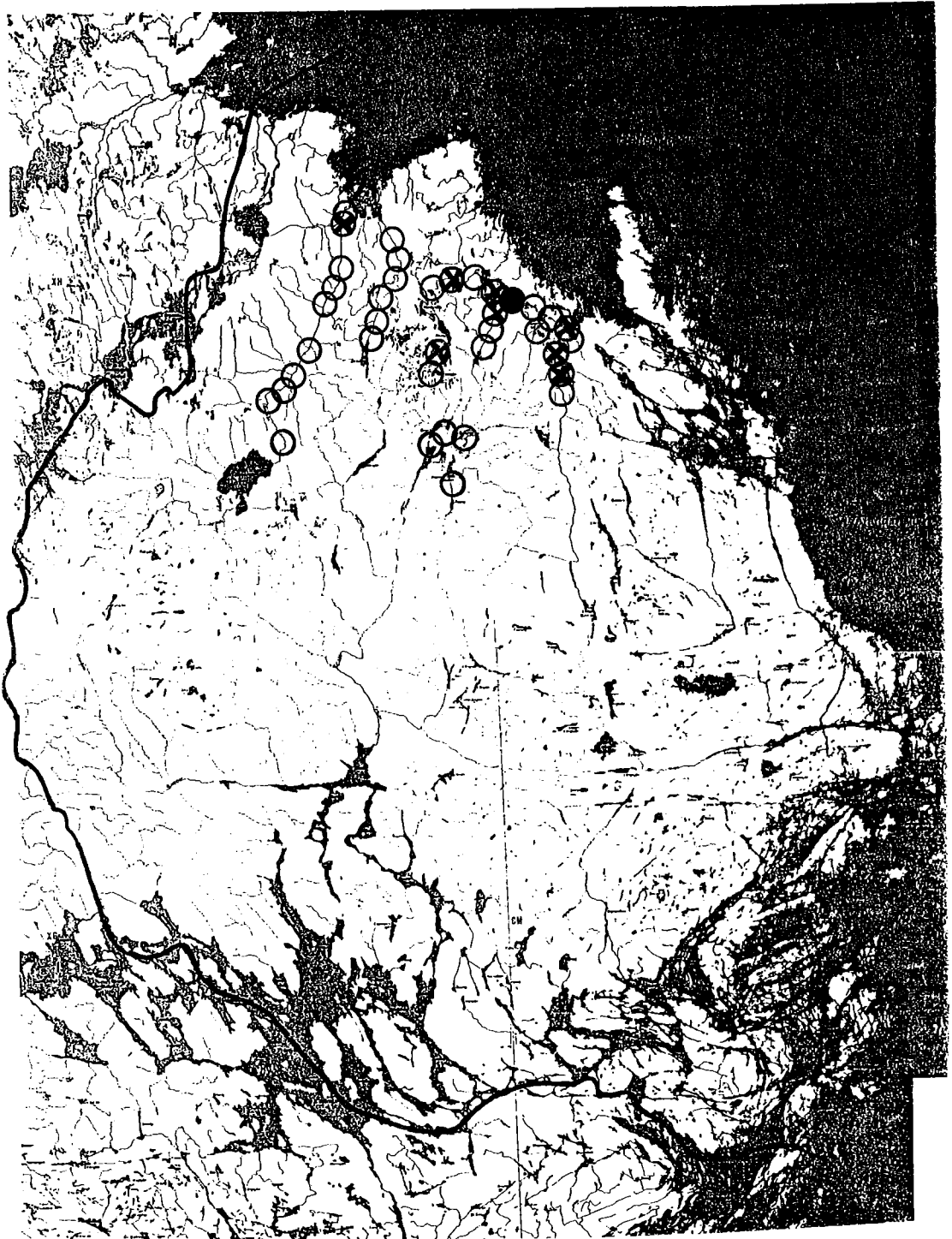
Figur 1. Inventerade provsträckor med utterspårtecken under vinterinventeringen 1993-94. Flera provsträckor med utterspårtecken kan rymmas inom samma markering.

7.3 Resultat vintern 1994-95

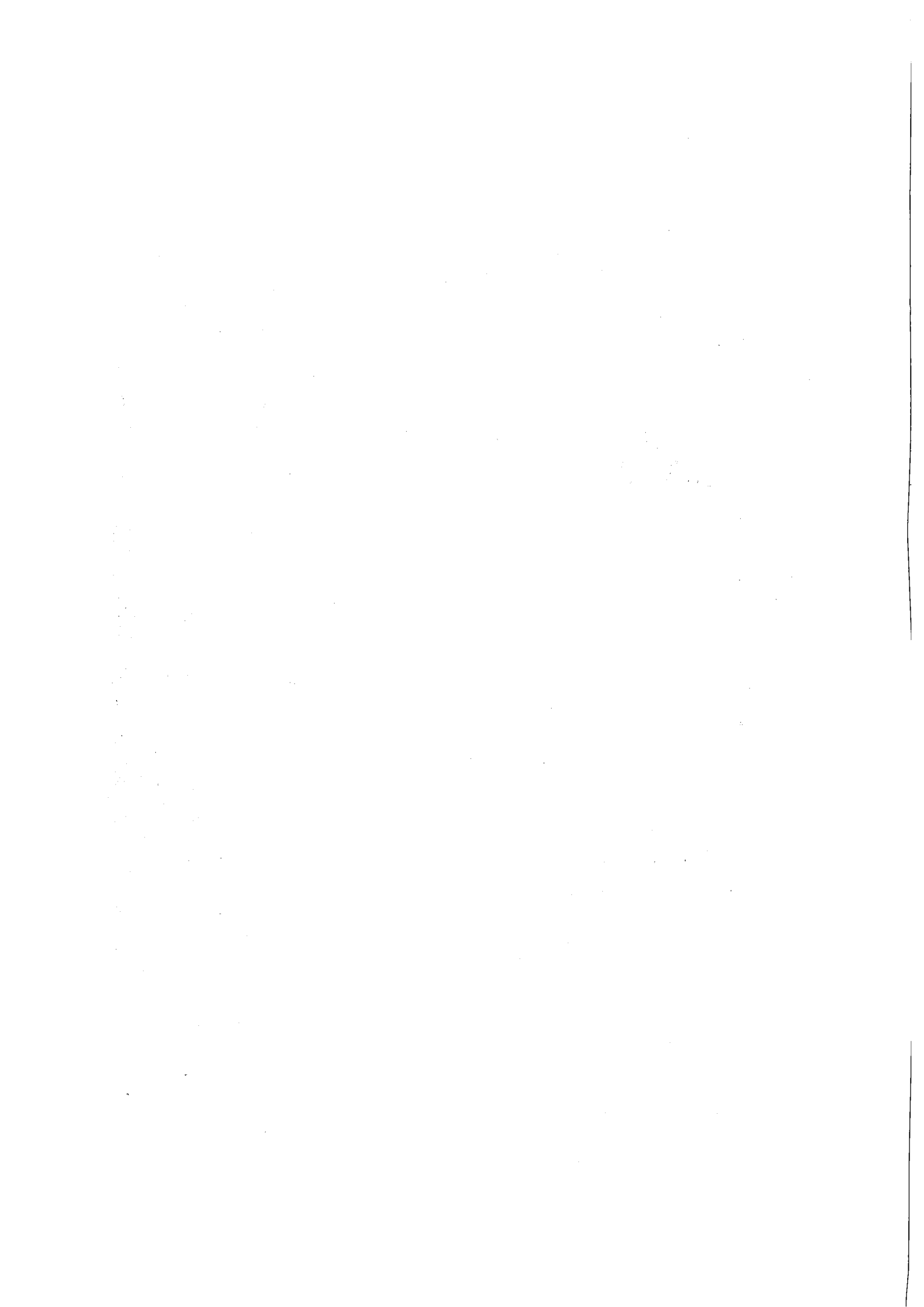

Figur 2. Inventerade provsträckor med utterspårtecken under vinterinventeringen 1994-95. Flera provsträckor med utterspårtecken kan rymmas inom samma markering.

7.4 Resultat våren 1995

Figur 3. Inventerade provsträckor under vårinventeringen 1995. ● Provsträcka med utterspårtecken, ⊗ provsträckor med osäkra utterspårtecken och ○ provsträckor som saknar utterspårtecken. Flera provsträckor kan rymmas inom en cirkel.

TIDIGARE PUBLICERADE RAPPORTER AV NORRTÄLJE
NATURVÅRDSFOND

1996:1 PARNASSIUS MNEMOSYNE inom Norrtälje kommun

ISSN 1401-5080